

IN MEMORIAM

УДК 061.12-051:39-057.4(497.11)(092)

ДРАГОСЛАВ АНТОНИЈЕВИЋ (1930–2001)

Пред огледалом животног постојања поједина лица за трен пређу на његову другу страну. Такав један трен означио је и изненадну смрт академика Драгослава Антонијевића. Рођен у Алексинцу 1930. године, дипломирао је и докторирао етнологију на Филозофском факултету у Београду. Запослен најпре у Етнографском, а потом и у новооснованом Балканолошком институту САНУ, Антонијевић се исказао као врстан теренски истраживач и одличан зналац етнографске грађе и народног живота.

Својом првом књигом *Алексиначко ђоморавље* (1971), објављеном у едицији *Српског етнографског зборника*, показао је способност да систематски, прецизно и поуздано проучи етнички развој и структуру народног живота и обичаја овог до тада неистраженог подручја Србије. Посебну пажњу у свом етнолошком раду Антонијевић је посвећивао проучавању народног живота и обичаја старих балканских етничких група. Његове студије о Саракачанима, Власима и Цинцарима као и радови о духовној и материјалној вези Грка и балканских Словена учиниле су га познатим и цењеним балканологом. Круна ових његових проучавања је монографија *Обреди и обичаји балканских сџочара* (1982).

Пракса ритуалног трансa

Своје компаративне балаканолошке студије Антонијевић наставља и интересовањем за посебне аспекте традиционалних ритуала везаних за стања измењене свести. Иако су о тим ритуалима, првенствено о русаљама, написани бројни радови из пера наших научника, његова књига *Ритуални трансa* (1990) прва је те врсте у нашој средини. Разматрајући осим русаља и румунске калушаре и грчке анастенарије, он је компаративно сагледао суштину трансa као феномена ритуалне опседнутости натприродним. Анализом поменутих облика ритуалне праксе аутор открива њихову заједничку димензију у трансu као стању промењене свести учесника ових ритуала. На основу досадашњих истраживања феномена друга-

чије свести, аутор прихвата Ружеову динстинкцију транса од екстазе. Покрет, бука, друштво, кризно стање, чулна престаимулација, амнезија и одсуство халуцинација својствени су трансу, док непокретност, тишина, самоћа, одсуство кризе, чулно лишавање, сећање и халуцинација карактеришу стање екстазе.

Брисањем границе између себе и уобичајене стварности, ритуални субјекти у стању транса постају и непосредни учесници једне друге и другачије реалности испуњене садржајима натприродних ентитета. Стање измењене свести добијало је одређен магијско-религијски садржај зависно од културног контекста и традиције у којој је практикован ритуални транс као архаична техника комуникације са наднаравним. Духовно путовање непосредних учесника ритуала у другу стварност или примање неког духовног ентитета у себе открива се као начин напајања натприродним моћима. Указујући на битну разлику између шаманског транса и транса у овим ритуалима, аутор истиче да се тај удео натприродног и божанског у појединцу изражава сасвим конкретним психосоматским појавама: присилним падањем русаља у транс одређеног дана, исцелитељским ефектом калушара и играњем анастасарија на ватри без икаквих могућих негативних последица и опекотина. Анализа очуваних обредних реликата указује на заједнички пагански супстрат традиционалног духовног наслеђа балканских народа.

Корени балканског театра

У бројним научним и стручним радовима као и у приређеном зборнику *Фолклорни театар у балканским и јодунавским земљама*, Антонијевић је изразио посебно интересовање за истраживање феномена игре и позоришта у традицији балканских народа. Његова последња књига *Дромена* (1997) представља плод дугогодишњег рада посвећеног проучавању ове сложене антрополошке проблематике. Загонетни назив ове књиге крије, у ствари, дубоку тајну културе балканских народа.

Старогрчка реч „дромена“ потиче од глаголског корена у значењу чинити, радити, што се у називу „драма“ очувала до данас у означавању позоришног чина или радње. У нешто ширем значењу ритуални дух дромене представља најбитнију одредницу у свим поновљеним и приказаним радњама. Сагледана као примарни позоришни облик којим се представљају одређени магијско-верски призори са циљем утицаја на извесне натприродне ентитете дромена подразумева и изразиту митску димензију.

Везана за период прелаза из једног у други циклус, дромена се одвија у сегменту друштвеног безвремена у коме се и организују маскиране ритуалне поворке чији је магијски смисао изражен изразито генеративним, оплодним или превентивним елементима. Грчки калогероси, српски коледари, македонски джемалари, бугарски сурвакари и румунске игре под маскама показују пуно заједничких елемената као плод међусобног утицаја и прожимања различитих балканских традиција.

Велико искуство дромена на Балкану исказало је своју виталност и у прилагођавању и променама у новонасталим околностима. Та културна прожимања и међусобни утицаји традиција посебно су изражени у стварању дромена сенки. Мада се поједини идејни моменти позоришта сенки могу довести у везу са Елеузинским мистеријама и потоњом византијском традицијом, несумњиво је да су марионетско позориште сенки, познато под називом Карађоз, на Балкан донели Турци у XVI и XVII веку. Рецепција ове форме извршена је у процесу локалног

прилагођавања и иновирања новим садржајима, ликовима и језиком, тако да је губећи првобитно искључиво турско обележје, Карађоз све више постајао традиционално балканско позориште сенки. Написана на основу релевантних извора и богатог етнолошког искуства, ова књига осветљава дубоке и виталне ритуалне корене театра на Балкану. Знање о тим коренима поуздан је одговор на питање о нашем балканском културном идентитету.

Свака нова Антонијевићева књига изазивала је посебну пажњу како наше научне тако и шире културне јавности. Своје књиге је писао полако, темељито и студиозно, а њихов невелик број обрнуто је сразмеран вредности целокупног Антонијевићевог научног опуса. Дубок траг тог опуса у нашој науци оцртава духовни профил његовог аутора који ће као такав и остати упамћен за будућност.

Бојан ЈОВАНОВИЋ
Балканолошки институт САНУ,
Београд